

Tokaji Balázs – Ének-zenei nevelés a Waldorf pedagógiában

A *Rudolf Steiner* (1861-1925) munkássága nyomán létrejövő Waldorf pedagógia 2019-ben ünnepelte 100. évfordulóját. Időtálló, gyermekből kiinduló nevelési és oktatási módszerei révén jelenleg a legelterjedtebb reformpedagógiai irányzatok közt van világszerte. (A reformpedagógiák olyan a 19. század utolsó éveit és a második világháború vége előtt létrejött koncepciók, melyek kidolgozása egy adott személy nevéhez fűződik és komoly filozófiai-gyermektanulmányi ismeretekre épülve, újító törekvésnek jelennek meg a hagyományos iskolarendszer mellett).

A Waldorf iskola egy 12 évfolyamos egységes iskola, mely *Rudolf Steiner* sajátos, az ember és a gyermek fejlődésének testi, lelki, szellemi (szóma, psziché, pneuma) igényeit előtérbe helyező szemléletén alapul. A reformpedagógiai irányzat az ember természettől való elszakadása és az emberi lélek természetellenes kifejlődése ellen kíván fellépni. Az irányzat alapítója, *Rudolf Steiner*, osztrák filozófus, életreformer volt, akit szerteágazó tevékenysége és érdeklődése okán polihisztornak lehet nevezni.

A Waldorf pedagógia annak a törekvésnek egyik gyümölcse, mely szerint „Az oktatásnak gyógyító hatása is kell hogy legyen, a teljes emberi lény harmóniájának kifejlesztésére kell törekednie.” (Wilkinson, 1990)

A Waldorf pedagógia karakterességét adja, hogy módszertana óvodától érettségiig ki van dolgozva, azonban azt mindig a helyi kultúrára lebontva kell alkalmazni. Ez a reformpedagógiai irányzat az, mely talán a legnagyobb hangsúlyt helyezi a művészeti nevelésre. Célja azonban nem leendő művészek képzése, hanem a „művészetek által nevelés”, az érzélemvilág és a személyiség fejlesztése, kibontakoztatása.

Janurik Márta és Pethő Villő 2009-ben megjelent kutatása „Flow élmény az énekórán: A többségi és Waldorf-iskolák összehasonlító elemzése” felhívta a figyelmet a Waldorf pedagógia ének-zenei nevelésének hatékonyságára. Kiderült, a kutatásban részt vevő Waldorf iskolai tanulók jelentősen (szignifikánsan) több pozitív élményt éltek meg az ének-zene órákon, mint a hagyományos tanmenetben résztvevő társaik. Ezen tanulmány felhívja figyelmünket a Waldorf iskolai zenei nevelés élményszerűségére, rendszerességére, illetve az érzelmi (affektív) kapcsolódására tananyag és az iskolai élet terén.

Az alábbiakban arra vállalkozom, hogy magvában bemutassam a Waldorf pedagógia zenei nevelését, melyet 16 éven keresztül én magam is megtapasztalhattam a Szegedi Waldorf Óvodát, majd Iskolát végig járva, s mely arra motivált, hogy figyelmemet a tanítóság, majd az ének-zene oktatás felé fordítsam.

A Waldorf pedagógia holisztikus (teljességre törekvő) nevelési alapszemléletét úgy érthetjük meg legkönnyebben, ha figyelembe vesszük, a **Rudolf Steiner-i 7 éves ciklusokra bontott fejlődéslélektant.** (Carlo Willmann nyomán)

	(0-7 életév)	(7-14 életév)	(14-21 életév)
A világgal való találkozás módja	„A világ jó.”	„A világ szép.”	„A világ igaz.”
A hármasság elve	Test	Lélek	Szellem
Pszichés művelet	Akarat	Érzés	Gondolkodás
Személyre vonatkozó elv	Én	Te	Mi
Kulturális elv	Utánzás és példakép	Követés és autoritás	Szabadság és autonómia
A nevelő szerepe	Pap/lelkész	Művész	Próféta

Eszerint a 0-7 éves gyermek elsődleges képessége a *spontán utánzáson* alapul, s az *akarati képességek* fejlesztésén van a hangsúly. Az ösbizalom kiépítése érdekében fontos megtapasztalniuk: „A világ jó”.

Steiner szerint, káros a gyermek elméjét túl hamar intellektuális dolgokkal terhelni, ezért általános iskolában a tananyag érzelmi, művészeti alapon történő átélésére épít. A tananyag művészi alkotásokon és történeteken-meséken-mítoszokon keresztül való átélése a gyermek érzelmi intelligenciáját (EQ) hivatott fejleszteni. Az általános iskolai tanítónak, mindenekelőtt „művésznek” kell lennie, aki a gyermekeket inspirálni tudja és meg tudja velük értetni az adott korosztály (7-14 év) legfontosabb feladatát, megtapasztalni, hogy „A világ szép”.

A szépséget a természetén kívül az alkotásban pl. (festés, rajzolás, kötés, horgolás, nemezelés, fafaragás, agyagozás, éneklés, zenélés, euritmizálás, színjátszás) tapasztalják meg, személyiségük, érzelmeik aktivizálásával és kifejezésével.

Az intellektuális képességek (IQ) magas szintű fejlesztésére gimnáziumban kerül át a hangsúly, ahol az ok-okozati összefüggések megértése és a kritikai gondolkodás kerül előtérbe. (Természetesen a művészeti tevékenységek ebben az életkorban is átszövik a fiatalok életét). A 14-21 éves fiatalok tanárainak elsősorban „prófétának” kell lennie. Bátran meg kell kérdőjelezniük, a tanulókkal együtt kell keresniük az igazságot a világ dolgaiban, hiszen az adott kor legfontosabb feladata megtapasztalni, hogy „A világ igaz”.

Ritmikus rész - Mindennapos éneklés/ritmikai fejlesztés/hangszertanulás

„A Waldorf-iskola – Pestalozzi szavaival élve – a kéz, a szív és a fej egységes iskolája.” (Vekerdy, 2012) Nem kíván elszakadni a gyermeki fizikai aktivitástól, hanem azt célszerű tevékenykedtetéssel igyekszik fenntartani, megfelelő keretbe foglalni és a tanulási-nevelési célok érdekében felhasználni.

A Steiner-i pedagógia elsődlegesen a test egészséges ritmikai rendszerére épít. A ritmikai rendszer harmonizálásán dolgozik. Ennek egyértelmű gyakorlati megnyilvánulása többek közt a mindennapos napirendbe (óvoda), mindennapos főoktatás keretébe (általános iskola 1-8.) beépített „ritmikus rész”: itt reggelente a tanulók mondókákat, verseket mondanak, énekelnek, ritmikai gyakorlatokat végeznek különféle mozgásokkal egybekötve. Ezek a gyakorlatok óvodában jellemzően egy adott mese vagy történet köré szerveződnek, míg általános iskolában többnyire az adott oktatási időszak (epocha) témájához kapcsolódnak.

Míg óvodában a ritmikus rész az óvodapedagógus csoportos spontán utánzásával történik, melyhez való csatlakozáshoz énekes hívogatás történik, úgy általános iskolában ezek általában páros-csoportos feladatok (pl. tapsolós – dobantós - lépéses gyakorlatok különböző térformákban), ahol a tanulók mozgásának egymásra-és egy adott ritmusra- kell hangolódnia.

1. ábra Ritmikus rész a Szekszárdi Waldorf Iskolában (2.o.)

Csoportos furulyázás a Tucson Waldorf Iskolában (1.o)

A ritmikus részhez tartozik 1. osztálytól kezdve az utánzáson alapuló csoportos furulyázás is. A tanulók itt az első években kottaolvasás nélkül, hallás és látás után fejlesztik hangszerjátékukat. Ez a rövid, mindennapi tevékenység a *Suzuki* módszer közös zenéléseihez is hasonlítható.

A ritmikus mozgás erejét a matematika tanulásánál is felhasználják: a számok mennyiségének tudatosítását ugrásokkal, tapsolásokkal, a szorzótáblák mondását babzsákok ritmikus adogatásával kísérik.

A Waldorf óvodákban és általános iskolákban jellemző az énekekkel való óra/foglalkozásvezetés. A *Steiner*-i pedagógiában kedvező az, ha a gyerekek tevékenységeit minél kevesebb konkrét utasítással vezényeljük. Az óvodai nap állandó tevékenységeire való felszólítás, vagy az iskolai főoktatás állandó részeire való előkészületek során a pedagógus mindig egy adott (lehetőleg kapcsolódó) dalt énekel, így a gyermekek szavak nélkül is tudják dolgukat. Az énekkel történő óravezetés az esztétikai nevelés szemszögéből igen pozitívan értékelhető, hiszen a tanulók éneklésbe kapcsolódhatnak be szervezési „holidays” is.

A zenei írás-olvasás kérdése

A Waldorf pedagógiában a zenei írás-olvasás folyamatában meghatározó az a fejlődéslélektani történés, amit a *Steiner*-i pedagógia „Rubicon korszaknak” nevez. Ez a korszak azt az ideális esetben 9 éves kor táján (3-4. osztály) bekövetkező változást jelenti, amikor a gyermek kilép a *mesevilágból* és egyre inkább fogékony az őt körülvevő *valós világ* jelenségei iránt.

A Waldorf pedagógiában a gyermekek Rubicon korszak előtt, az intenzív meseorientáció időszakában, a zenét még spontán módon élik át. A kottaolvasás tanulása a racionális tudatosság növekedésekor, a Rubicon időszakában, 3. osztálytól kezdődhet el. A zenei ismeretek és írás-olvasás megtanulásakor hatásosan építhetünk a *Kodály*-módszerre, mely hozzásegít minket népi dallamkincsünk és nemzeti hagyományaink kiaknázásához. (A magyar Waldorf-iskolák kerettanterve, 2020)

„Kvinthangulat”

A Rubicon korszak (9. életév) előtti időszakot *Rudolf Steiner* a „kvinthangulat” kifejezéssel jellemezte. Az óvodát és az általános iskola 1-2. osztályát ezek szerint zömében *pentaton* hangzásvilág és egyszólamú éneklés jellemzi. Zenei ismereteket ekkoriban még nem tanulnak, a hangsúly csupán az éneklés megszeretésén és megélésén van. Az énekes népi gyermekjátékok

korszaka ez az időszak, melyek tantárgyi koncentrációként a testnevelés óra céljait képviselő *Bothmer*-gimnasztika órák fő tevékenységei közé is tartoznak az első két évfolyamon.

A Waldorf pedagógia karakterességét képviseli, hogy a Rubicon korszak előtt kiemelten fontosnak tartja, a gyermekek az óvodában és iskolában csak élőzenét halljanak. Az elsődleges zenei élményt számukra az óvodapedagógus és tanító éneklése, hangszerjátéka jelentse. Az iskolában rendszeren megtartandó „hónapünnepeken” és egyéb rendezvényeken pedig a tanulók más osztályok vagy tanáraik énekes-zenés előadásait hallhatják.

„Terchangulat”

A harmadik osztály környékén megkezdődő Rubicon korszak után, a hetedik osztály táján bekövetkező serdülőkorig a zenei nevelést a „terchangulat” jellemzi a Waldorf intézményekben. Ebben az időszakban a *harmóniák* és pentatontól eltérő hangsorok is előtérbe kerülnek, így megjelenik a többszólamú éneklés az énekórákon. A kottaolvasás és elméleti ismeretek tanulása mellett a tanulók pentaton furulyáról áttérnek a hétfokú hangsorok megszólaltatására képes szoprán furulya tanulására. Ezenfelül a tanulók megkezdik egyéni tanulmányaikat egy általuk választott hangszereken. (Gajdos, 2021)

„Oktávhangulat”

Ahogy a tiszta oktáv hangköz során ugyanazt a hangot szólaltatjuk meg magasabban vagy mélyebben, úgy a serdülőkor utáni zenetanuláskor már egy magasabb szinten tekintünk rá a zenére. Ebben a korban a tanulók intellektusa már készen áll a zenetörténettel, zeneelmélettel és zeneesztétikával való érdemi foglalkozásra, miközben az éneklés-zenélés gyakorlatától sem kívánnak elszakadni. Ebben az átmeneti életkorban kifejezetten építő a tanulók számára, amennyiben lehetőség adódik nagyobb dobokon (pl. afrikai jambé) történő csoportos játékokra. (Gajdos, 2021)

Tematikus korszakok

Steiner véleménye szerint a gyermeknek tanulása során szükséges végighaladnia az ember fejlődésének kultúrtörténetén. Az első két évben az ősképek világából: mesékből, legendákból, mondákból kiindulva, harmadik osztályban a teremtéstörténet és egyes ószövetségi történetek, negyedikben a germán mitológia, ötödikben a görög mitológia, kultúra és az ókori India világa, hatodikban Róma és a kereszténység kialakulása, hetedikben a felfedezések kora és a reformáció, nyolcadikban pedig, a francia forradalom hangulata lengi át a teljes tanévet.

A Waldorf iskolában a „hagyományos” népzenei és műzenei dallamkincset kiegészítik az adott évfolyam nagy tematikájához tartozó énekek, ezzel a tantárgyak közti kapcsolódás sokkal erősebben jöhet létre az énekkel. Harmadik osztályban a tanulók az ószövetségi történetekhez kapcsolódóan héber nyelvű, ötödikben pedig indiai énekeket is tanulnak. Az ógörög, római, reformációs és forradalmi tematika is visszaköszön a különféle évfolyamok dalanyagában. Természetesen a kisebb tematikus egységekhez, mint például a mesterségek epocha, gabona epocha, állattan epocha is kiválóan lehet kapcsolódni népi dallamkinccsel, esetleg műzenei vagy kortárs énekekkel.

Az óvodai nevelésben ezeket a tematikus korszakokat a különféle ünnepkörök és az évszakok jelentik, melyeknek szimbolikus megélése a dalanyagban is hangsúlyosan tetten érhető.

Euritmia – A beszéd, mozgás és zene egysége

A beszéd, a hangok, a zene és a mozgás harmóniája leginkább a speciális Waldorf iskolai tantárgyban, az euritmiában (=jó/szép ritmus) jelenik meg. Ez a Rudolf Steiner által fejlesztett mozgásművészet végigkíséri az iskolai éveket elsőtől tizenkettedik osztályig. Lehetőség nyílik általa a különféle beszédhangok, zenei hangközök mozgással, testtartással történő megjelenítésére és kapcsolódik a formarajz tanulmányokhoz is. (pl. a tükrözés megjelenítése)

Ez a jellemzően élőzenei zongorajátékra végzett mozdulatművészet nem azonos a *Dalcroze*-i euritmikával, ugyanis tanuló szinten nem az improvizációra, hanem az életkornak megfelelő szövegek, mozgások, térformák és hangközök megjelenítésére szolgál.

Összegzés

A fenti összefoglalóból kitűnik, hogy a Waldorf pedagógia alaposan kidolgozott szemlélettel, ám mégis rugalmas módszertannal és tartalommal áll a zenepedagógiához. Ez a zenei környezet, ahogyan *Janurik és Pető* kutatásából is kitűnik, megfelelő kivitelezés esetén különösen alkalmas lehet a zenével való aktív kapcsolat kiépítésére és az éneklés-zenélés szeretetére nevelésre. Nem elfeledkezve a reformpedagógiai irányzat további vívmányáról sem, melyeket a modern pedagógiai és pszichológiai kutatások egyre gyakrabban alátámasztanak eredményeikkel.

Felhasznált irodalom:

- Gajdos A. (2021). Az ember énekel: Waldorf-daloskönyv. Budapest: Kláris Kiadó.
- Janurik M. & Pethő V. (2009). Flow élmény az énekórán: A többségi és Waldorf-iskolák összehasonlító elemzése. *Magyar Pedagógia* 109, (3) 193-226.
- Magyar Waldorf Szövetség (2012). Waldorf – Óvodapedagógia program.
- Magyar Waldorf Szövetség (2020). A magyar Waldorf-iskolák kerettanterve.
- Tokaji B. (2021). Talentumok szintézise a Waldorf iskolában. Károli Gáspár Református Egyetem: Szakdolgozat.
- Vekerdy T. (2012). Gyerekek, óvodák, iskolák. Budapest: Saxum Kiadó, 75-76.
- Wilkinson, R. (1990). Iskolázás a józan ész szabályai szerint. Budapest: Genius Kiadó, 11.